

УДК 331.2.009.12

Костишина Т.А.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ОПЛАТА ПРАЦІ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті узагальнено теоретичні тлумачення економічної категорії "конкуренстоспроможність", що дало змогу уточнити понятійно-категорійний апарат оплати праці. У зв'язку з недостатньою вивченістю проблем соціально-трудоових відносин з приводу винагороди за працю запропоновано визначення економічної категорії "конкуренстоспроможна оплата праці", конкурентні переваги зовнішньої та внутрішньої її конкурентоспроможності.

Ключові слова: *конкуренстоспроможність, конкурентоспроможна оплата праці, конкурентні переваги, зовнішня, внутрішня конкурентоспроможність.*

Вступ. Формування висококонкурентної національної економіки вимагає формування конкурентоспроможної робочої сили та ефективних соціально-трудоових відносин. Це пов'язано з тим, що в умовах ринкової трансформації економіки найсуттєвіші перетворення відбуваються, насамперед, у соціально-трудоовій сфері. Становлення державності, демократизація суспільного життя, створення нового правового та мотиваційного поля – всі ці насичені соціально-політичні та економічні явища впливають на стан соціально-трудоових відносин в Україні.

Підвищення рівня конкурентоспроможності робочої сили має розглядатись у контексті ринково орієнтованого розвитку економіки України, в тому числі конкуренції між суб'єктами трудоових відносин, що створює підґрунтя для формування конкурентоспроможної оплати праці. Попри значний інтерес науковців до проблем оплати праці, необхідно відзначити, що питання, пов'язані із визначенням специфіки проявів конкуренції в оплаті праці в умовах трансформаційних змін, донині залишаються одними з найменш досліджених вітчизняною економічною наукою.

Розвиток концепцій конкуренції С.Л. Брю, Дж.К. Гелбрейтом, Дж. Кейнсом, І. Кірсьнером, К.М. Макконелом, А. Маршалом, Дж. Пері, А. Смітом, М. Фрідменом, Ф. фон Хайеком став закономірним результатом генезису світової економічної думки. Врахування економічної сутності категорії конкуренції при аналізі закономірностей розвитку сфери праці дозволили П. Агіону, М. Портеру, Г. Стендінгу зробити певний внесок у дослідження проблем соціально-трудоових відносин на ринку праці.

Аспекти оплати праці в умовах трансформаційних економік аналізувалися вченими-економістами різних країн. Серед українських науковців варто відзначити: І.К. Бондар, Д.П. Богиню, М.Д. Ведернікова, О.А. Грішнову, Г.А. Дмитренка, М.І. Долішнього, Г.В. Задорожного, М.І. Карліна, Т.М. Кір'ян,

І.С. Кравченко, Ю.М. Краснова, А.М. Колота, Г.Т. Кулікова, В.Д. Лагутіна, Е.М. Лібанову, Л.С. Лісогор, Ю.Г. Лисенка, Н.Д. Лук'янченко, В.О. Мандибуру, В.М. Новікова, В.М. Нижника, В.В. Онікієнка, О.Ф. Новікову, Н.О. Павловську, І.Л. Петрову, М.В. Семикіну, О.А. Турецького, С.В. Тютюнникову, О.М. Уманського, А.А. Чухна та інших.

Постановка завдання. Для формування конкурентоспроможної ринкової економіки в Україні необхідні певні передумови. Країна перейшла до принципово нового устрою суспільства, яке спрямоване на конкурентоспроможність в умовах глобалізації. Нові економічні умови господарювання вимагають і відповідних змін у формуванні оплати праці. Необхідність дослідження теоретико-методологічних проблем формування конкурентоспроможної оплати праці обумовили вибір теми даного дослідження, його мету і завдання.

Виклад основного матеріалу. Специфіка сучасного стану оплати праці в умовах трансформаційної економіки України визначає необхідність посилення уваги до аналізу феномену "конкурентоспроможності" з урахуванням специфічних рис формування конкурентоспроможної системи оплати праці.

В економічній теорії сформувався ряд підходів до дослідження категорії "конкурентоспроможність", які характеризуються дотриманням відповідності основним методологічним підходам до аналізу цієї категорії.

Найбільш суттєвий внесок у розвиток концепції конкурентоспроможності внесли американські та західноєвропейські наукові центри, а саме науково-дослідницькі групи М. Портера (США), А. Гутмана (Канада), Дж. Даннинга (Великобританія). В Україні, як і в інших країнах СНД, теорія і практика конкурентоспроможності до недавнішнього часу практично не розроблювалися. На сьогоднішній день вони отримали достатньо серйозну проробку у наукових публікаціях ряду вітчизняних, російських вчених і практиків.

Дослідження категорії "конкурентоспроможність" та її зв'язку з іншими економічними категоріями має велике значення при реформуванні економіки України у напрямі створення повноцінного конкурентного середовища і розвитку конкурентних відносин.

Слід зазначити, що на сьогоднішній момент відсутнє загальноприйняте визначення конкурентоспроможності. Одна з причин цього – лінгвістична неоднозначність поняття, як вважають Д. Репкін і Дж. Стренд [1]. Практично англійська мова ототожнює і робить близькими за змістом поняття "конкурентні переваги" і "конкурентоспроможність". Аналогічно прикметник *competitive* перекладається з англійської і як "конкурентний", і як "конкурентоспроможний". Також однією з причин відсутності загальноприйнятого поняття "конкурентоспроможності" є те, що воно є похідним поняття "конкуренції". Проте конкуренція як економічна категорія не може бути з'ясована у відриві від аналізу прибутку. Те, що конкуренція є змаганням заради прибутку, відзначали ще класики політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо), коли розрізняли у своїх дослідженнях галузеву й міжгалузеву конкуренцію. Але провідним видом конкуренції вони вважали конкуренцію між капіталами.

Зупинимося на змістовному наповненні дефініції "конкурентоспроможність".

Цікава точка зору С. Мочерного, який вважає, що конкурентоспроможність – споживчі властивості товару (послуги), які відрізняють його від товару конкурента за ступенем їх відповідності конкретним потребам, вимогам конкурентного ринку з урахуванням витрат на їх задоволення. Найважливіші фактори конкурентоспроможності – техніко-технологічний рівень і якість продукції, її здатність задовольняти потреби певної категорії споживачів. Головні елементи конкурентоспроможності – рівень цін, якість продукції, умови сервісу, термін гарантії виробу, обсяги після продажних послуг у процесі використання виробів, реклама тощо [2, с. 813].

Фатхутдінов Р.А. визначає конкурентоспроможність як властивість об'єкта, яка характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ним конкурентної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку. Конкурентоспроможність визначає здатність витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку [3, с. 23].

Піддубний І.О., Піддубна А.І. вважають, що конкурентоспроможність – це потенційна або реалізована здатність економічного суб'єкту до функціонування у релевантному зовнішньому середовищі, яка ґрунтується на конкурентних перевагах і відображає його позицію відносно конкурентів [4, с. 45].

Райзберг Б.А. звертає увагу на те, що конкурентоспроможність – це реальна та потенційна можливість фірм в існуючих для них умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, що за ціновими та неціновими характеристиками є більш привабливими для споживачів, ніж товари їх конкурентів [5, с. 286].

Азоєв Г.Л., Челенков А.П. вважають, що конкурентоспроможність є результатом, що фіксує наявність конкурентних переваг; без останніх конкурентоспроможність неможлива [6, с.61, 62].

Іванов Ю.Б. підкреслює, що конкурентоспроможність з позицій системного підходу може бути представлена у вигляді властивості виробничо-економічних систем зміцнювати траєкторію руху або визначений режим функціонування в процесі адаптації до впливів зовнішнього середовища з метою збереження, розвитку вже наявних, або створення нових конкурентних переваг [7, с. 24, 26].

Семикіна М.В. складовими конкуренції як економічного процесу визначає: конкурентне середовище, конкурентоспроможність галузей, підприємств, працівників, зайнятих у сфері економіки. Фактично різниця між цими складовими є різницею між мікро- та макрорівнями економіки. Визначальним чинником конкурентоспроможності національної економіки є наявність умов для формування стійких конкурентних позицій національних підприємств. Рівень такого забезпечення визначає головний критерій конкурентоспроможності національної економіки [8, с. 27].

З огляду на те, що конкурентоспроможність підприємств формується в конкурентній боротьбі внаслідок вибору ними адекватної стратегії діяльності,

відсутність стратегії чи помилки у її виборі призводять до неефективного витрачання обмежених виробничих ресурсів, втрати часу як найбільш цінного чинника ринкового успіху.

Урядом України впродовж останніх років здійснено серйозні кроки щодо надання економічному розвитку країни стратегічної спрямованості, розробки стратегічних програм активізації інвестиційних процесів, розвитку внутрішнього ринку, конкурентоспроможності національних виробників, інноваційного розвитку тощо.

Найпершим завданням на шляху як максимального використання наявного потенціалу соціально-економічного розвитку, так і створення потужних стимулів для розвитку підприємництва та інвестиційного зростання в Україні є активізація внутрішнього ринку, зокрема ринку праці. Остання складова є однією з найважливіших у стратегії економічного протекціонізму. Збільшення рівня оплати праці, що вплине на платоспроможний попит як з боку населення України, так і з боку суб'єктів господарювання, вдосконалення внутрішнього ринку та розбудова його інститутів, мають суттєво підвищити його роль як чинника економічного розвитку.

О.А. Швиданенко визначає еволюцію концепцій конкурентоспроможності (табл. 1) [9, с. 84-85].

Конкуренстпроможність – слово запозичене, утворене від англійського "competitive advantage", адаптоване у процесі перекладу до традицій вітчизняного сприйняття її сутності. Сам термін "конкуренстпроможність" означає, по-перше, "здатність до конкуренції, тобто певний потенціал", по-друге, в умовах відкритої економіки конкурентоспроможність буде визначена як здатність країни (національної фірми) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках третіх країн [10, с. 29].

Враховуючи вищезазначене, нами пропонується визначення економічної категорії "конкуренстпроможна оплата праці", яке характеризує здатність моделі оплати праці конкурувати з моделями оплати праці господарюючих суб'єктів на макро-, мезо- та мікрорівнях за: ефективністю використання трудових ресурсів, ефективністю мотиваційного механізму, механізмом та рівнем заробітної плати, продуктивністю праці, впровадженням ефективних форм і систем оплати праці, рівнем плинності кадрів, якістю продукції, забезпеченням постійно зростаючої конкурентоспроможності робочої сили.

Нами визначено внутрішню та зовнішню конкурентоспроможність оплати праці.

Внутрішня конкурентоспроможність оплати праці як об'єкт дослідження визначає оплату праці всередині конкретного підприємства і суттєво впливає на вирішення наступних проблем: ефективність діяльності, справедливість в оплаті, узгодженість інтересів найманих працівників і роботодавців.

Конкуренстними перевагами внутрішньої конкурентоспроможності є:

- 1) спроможність підвищувати кваліфікаційно-професійний рівень з метою покращення якісних характеристик працівника;
- 2) підвищення ефективності мотиваційного механізму працівників;
- 3) поєднання інтересів працівників зі стратегією підприємства.

Таблиця 1.

Еволюція концепцій конкурентоспроможності

Історичний підхід	Домінуючий аспект аналізу конкуренції		
	I етап (XVII-XIX ст.)	II етап (XIX-XX ст.)	III етап (XX-XXI ст.)
	предметний	структурний	функціональний
1	2	3	4
Економіко-регуляторний	Відносно тривалий процес усвідомлення проблеми економічної конкурентоспроможності без виокремлення з предмета інших філософських та економічних дисциплін. Узагальнено у творчості А. Сміта	Поширення розуміння конкурентоспроможності країни через її зовнішньоекономічну діяльність. Теорія порівняльних переваг Д. Рікардо: основа конкурентоспроможності – у чинниках, що мотивують зовнішньоекономічну діяльність країн, які є конкурентами на світовому ринку	Розширене уявлення про чинники, що зумовлюють конкурентоспроможність країни. Розуміння конкурентоспроможності країни "як сукупності чинників, що характеризують розвиненість і ефективність її структур, а також інших, зовнішніх для фірм, чинників"
Автономно-факторний		Еволюція підходів до дослідження конкурентоспроможності розглядається крізь призму зміни визначального чинника, що зумовлював на певному етапі розвитку конкурентного середовища конкурентоспроможність об'єкта економіки, і виділяються такі парадигми: I парадигма. Конкурентоспроможність визначається процесом виробництва товару. Забезпечується шляхом зниження витрат при збереженні якості товару. II парадигма. Визначальну роль відіграє забезпечення ринку товаром у достатній кількості, відсутність дефіциту. III парадигма. Визначальними стають відсутність реклами і боротьба за якість товару. IV парадигма. "Критичним" стає чинник часу (відсутність запізень у доставці товару). Боротьба за найшвидший спосіб задоволення попиту.	Концепція М. Портера про визначальність у міжнародній конкуренції не країн, а фірм. Неокласична школа, WEF, IMD та ін. Розвиток концепції: головними опорами конкурентоспроможності визнано технологію, інформаційні системи, а також загальне інституційне і соціальне середовище поряд із стратегіями корпорацій і ефективним використанням людського капіталу. Іншими опорами, як і раніше, є затрати і ціни, хоча їх роль поступово зменшується

Продовження таблиці 1.

1	2	3	4
			<p>Об'єкт – глобалізований світ та держави у ньому, раніше – національна держава. Мета – забезпечення стійкого зростання. Формування нового типу економіки, що потребує для успішної конкуренції наявності нематеріальних латентних активів і стрижневих компетенцій. Потенціал конкурентоспроможності видозмінюється від повної відсутності самих чинників конкурентоспроможності в бік винайдення способу їх найефективнішого використання</p>

Зовнішня конкурентоспроможність відноситься до компенсаційних відносин за межами організації, тобто порівняно із станом і рівнем оплати праці у конкурентів.

У сучасних умовах роботодавці вважають, що системи оплати праці диктуються ринком, тобто повністю залежать від того, скільки складають витрати на оплату праці у конкурентів. Однак, термін "продиктований ринком" по-різному впроваджується на практиці: одні роботодавці встановлюють рівень оплати праці вищий ніж у конкурентів, сподіваючись залучити кращих працівників, а інші пропонують нижчий рівень заробітної плати, але більш привабливі умови преміювання.

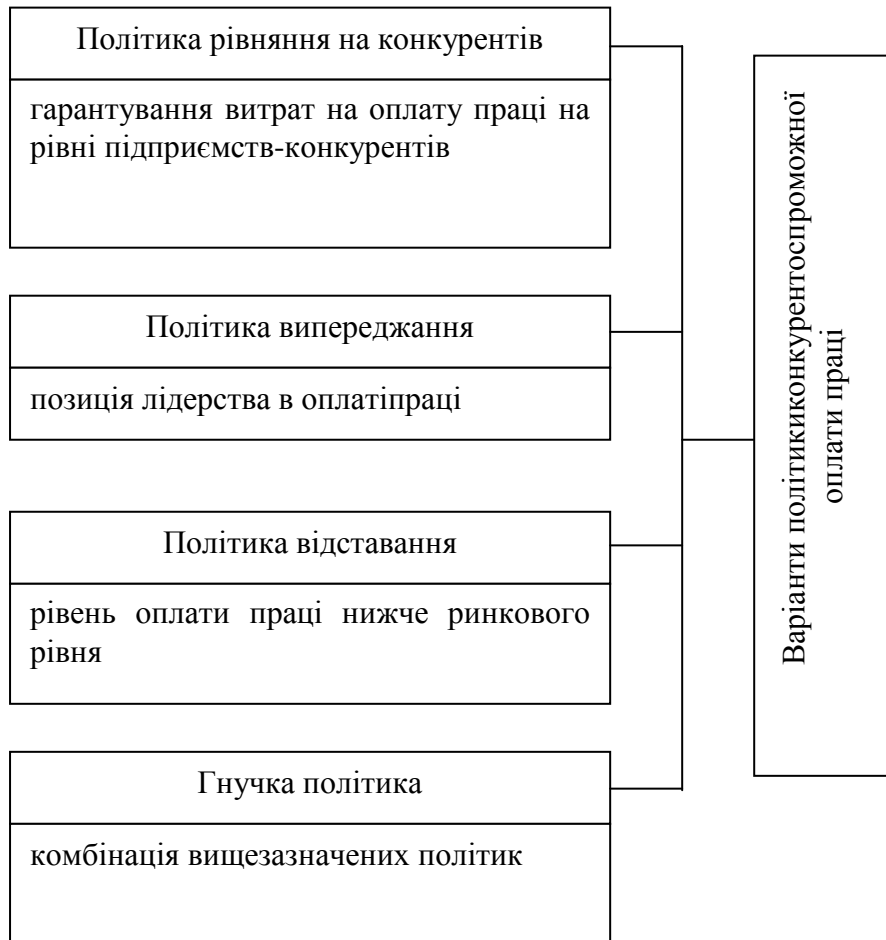
Конкурентні переваги зовнішньої конкурентоспроможності:

- 1) забезпечити рівень оплати праці, достатній для того, щоб залучити і втримати кращих працівників;
- 2) контролювати витрати на вартість робочої сили так, щоб ціни на товари і послуги могли залишатись конкурентними;
- 3) формувати конкурентоспроможний персонал, що має суттєвий вплив на конкурентоспроможність продукції, підприємства, галузі економіки.

Чинниками формування зовнішньої конкурентоспроможності в оплаті праці є:

- 1) конкуренція на ринку праці за працівників високої кваліфікації та найбільш дефіцитних професій;
- 2) конкуренція на ринку товарів і послуг, яка впливає на фінансовий стан організації;
- 3) особливості стратегії функціонування підприємств (технологій, продуктивності).

Дж. Т. Мілковіч і Д.М. Ньюман у своїй праці "Система винагород і методи стимулювання персоналу" [11, с. 37] визначають наступні варіанти політики конкурентоспроможної оплати праці (рис. 1).

Рис. 1. Варіанти політики конкурентоспроможної оплати праці

Висновки. Наукова новизна статті полягає у визначенні економічної категорії "конкурентоспроможна оплата праці", яка характеризує здатність моделі оплати праці конкурувати з моделями оплати праці господарюючих суб'єктів на макро-, мезо- та мікрорівнях. Конкурентоспроможність оплати праці сприяє зростанню професіоналізму, кваліфікації, трудової активності, підвищенню мотивації до ефективності праці, формуванню конкурентоспроможного персоналу, продукції, підприємства, галузі, економіки в цілому.

Список використаних джерел

1. Rapkin P. D., Strand J. R. Is International Competitiveness a Meaningful Concept? in C. Roe Goddard, John T. Passe – Smith' and John G. Conklin. Eds. International Political Economy: State Market Relation in Changing Global Order Boulder, CO: Lynne Rienner, 1996. – P. 112.
2. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / [ред. кол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – Т. 1. – К. : Видавничий Центр "Академія", 2000. – 864 с.
3. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 312 с.
4. Піддубний І. О., Піддубна А. І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: навч. посібник / І. О. Піддубний, А. І. Піддубна / за ред. І. О. Піддубного. – Х. : "ИНЖЕК", 2004. – 264 с.
5. Райзберг Б. А. Курс управления экономикой / Б. А. Райзберг. – СПб: Питер, 2003. – 480 с.
6. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : ОАО "Типография "Новости", 2000. – 256 с.
7. Иванов Ю. Б. Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночной экономики / Ю. Б. Иванов. – Х. : ХГЕУ, 1997. – 246 с.
8. Семикіна М. В. Мотивація конкурентоспроможної праці : теорія і практика регулювання : [монографія] / М. В. Семикіна. – Кіровоград : ПіК, 2003. – 426 с.
9. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти : [монографія] / О. А. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2007. – 312 с.
10. Пахомов Ю. М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю. М. Пахомов, Д. Г. Лук'яненко, Б. В. Губський. – К. : Україна, 1997. – 237 с.
11. Милкович Дж. Т. Система вознаграждений и методы стимулирования персонала / Дж. Т. Милкович, Д. М. Ньюман ; [пер. с англ. И. Л. Белоус и др.]. – М. : Вершина, 2005. – 760 с.

Подано до редакції 2 грудня 2009 року

Костышина Т.А.,

Конкурентоспособная оплата труда как предпосылка устойчивого развития национальной экономики Украины

В статье обобщены теоретические толкования категории "конкурентоспособность", что дало возможность уточнить понятийно-категориальный аппарат оплаты труда. В связи с недостаточным изучением проблем социально-трудовых отношений относительно оплаты труда предложено определение экономической категории "конкурентоспособная оплата труда", конкурентные преимущества ее внешней и внутренней конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособная оплата труда, конкурентные преимущества, внешняя, внутренняя конкурентоспособность.

Kostyshyna T.A.

Competitive pay work as a prerequisite for sustainable development of national economy of Ukraine

In the article theoretical interpretations of category "competitiveness" are generalized, that enabled to specify the concept-category vehicle of labour payment. In connection with the insufficient study of social-labour relations problems in relation to payment of labour determination of economic category is offered "competitive payment of labour", competitive edges of its external and internal competitiveness.

Keywords: competitiveness, competitive payment of labour, competitive edges, external, internal competitiveness.

Костишина Тетяна Адамівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедру управління персоналом і економіки праці Полтавського університету споживчої кооперації України.